

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 332.2:338

О.О. ГАЛАЧЕНКО,
к.м.н., доцент, ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Сучасний стан та регіональні особливості розвитку сфери санаторно–курортних послуг

У статті досліджено основні показники діяльності вітчизняного санаторно–курортного комплексу. Визначено, що в останні роки у санаторно–курортній сфері швидкими темпами відбуваються приватизаційні процеси. Проаналізовано вартість одного ліжко–дня та путівки загалом, що дало можливість зробити висновки, щодо високої ціни на санаторно–курортні послуги по відношенні до середньої зарплати по країні та необхідності державної підтримки у розвитку сфери послуг.

Ключові слова: санаторно–курортна послуга, санаторно–курортний комплекс, ліжко–дні, санаторії, середня заробітна плата.

О.О. ГАЛАЧЕНКО,
к.м.н., доцент, ЧАО «ВУЗ «МАУП»

Современное состояние и региональные особенности развития сферы санаторно–курортных услуг

В статье исследованы основные показатели деятельности отечественного санаторно–курортного комплекса. Определено, что в последние годы в санаторно–курортной сфере быстрыми темпами происходят приватизационные процессы. Проанализировано стоимость одного койко–дня и путевки в общем, что позволило сделать выводы относительно высокой цены на санаторно–курортные услуги по отношению к средней зарплате по стране и необходимости государственной поддержки в развитии сферы услуг.

Ключевые слова: санаторно–курортная услуга, санаторно–курортный комплекс, койко–дни, санатории, средняя заработная плата.

О. HALACHENKO,
MD, associate professor of PJSC «Universities «MAUP»

Current state and regional peculiarities of the sphere of sanatorium and resort services development

The article analyzes the main indicators of the activity of the domestic sanatorium and resort complex. It has been determined that in recent years in the sanatorium and resort area, privatization processes are taking place at a rapid pace. The cost of one bed–day and a trip in general was analyzed, which gave

an opportunity to draw conclusions about the high price of sanatorium and resort services in relation to the average salary in the country and the need for state support in the development of the service sector.

Keywords: *sanatorium–resort service, sanatorium and resort complex, bed–days, sanatoria, average salary.*

Постановка проблеми. Важливе значення для соціально–економічного розвитку країни має сфера санаторно–курортних послуг, її стан та тенденції. Сталий розвиток сфери санаторно–курортних послуг є важливою ознакою для країн із соціально орієнтованою економікою. За допомогою функціонування ринку санаторно–курортних послуг країна сприяє процесам оздоровлення населення, забезпечивши відповідний рівень здоров'я громадян та здійснюючи профілактику захворювань та реабілітацію хворих. Дуже важливим є вирішення даних питань в сьгоднішніх умовах, коли в країні не подолані наслідки фінансово–економічної кризи, збільшується питома вага безробітного населення працездатного віку, зростають інфляційні процеси, попит населення не забезпечений платоспроможністю, країна втягнута в неоголошену війну. Як результат такої ситуації, чисельність населення в країні помітно скорочується а смертність зростає, зокрема людей середнього віку. Це відбувається переважно внаслідок не своєчасного забезпечення лікування хворих і оздоровлення всіх верст населення. Для кожної країни збереження здоров'я її громадян є однією із головних функцій, основою стабільності розвитку соціально–економічної системи.

Метою статті є дослідження сфери санаторно–курортних послуг в Україні.

Невідповідність між ринковими механізмами і функціонуванням санаторно–курортних закладів та їх соціальною спрямованістю формує все більші проблеми оздоровлення населення країни в даному напрямі. Адже ринкові механізми господарювання вимагають застосування певних ринкових регуляторів, тоді як функціонування та розвиток сфери санаторно–курортних послуг потребує водночас і використання механізму соціального захисту населення, яке за своїми економічними можливостями неспроможне одержати такі послуги та самостійно оздоровитися в тих чи інших санаторно–курортних та оздоровчих закладах. З метою вирішення даної проблеми державні органи влади, зокрема на рівні регіонів, повинні використовувати різноманітні регулято–

ри, які б забезпечили задоволення інтересів самих різних верст населення.

Сприяння ефективному економічному розвитку сфери санаторно–курортних послуг потребує дослідження тенденцій в умовах регіонів, що склались в процесі його функціонування, з метою виявлення резервів для їх реалізації. Адже економічні, природні та просторові регіональні умови по різному впливають на формування санаторно–курортних послуг та їх реалізацію.

Окрім соціальної спрямованості сфера санаторно–курортних послуг має велике значення для національної економіки завдяки формуванню вагомої величини доданої вартості та надходжень як до державного, так і до місцевих бюджетів. Як доводять дослідження, прямиий вклад курортно–рекреаційної сфери у формування ВВП в європейських країнах диференціюється в діапазоні від 0,4 % до 9,5%, в Україні він не перевищує 1,0 %, хоча за оптимістичним сценарієм до 2026 р. в сукупності з непрямим (1,8%) та індукованим (0,7 %) складатиме 3,8 % ВВП [1]. Тому є необхідність в покращенні розвитку сфери санаторно–курортних послуг та вживання дійових заходів на державному рівні, регіональному, в умовах децентралізації органів державної влади, і зокрема окремих оздоровчих закладів щодо забезпечення відповідного їх обсягу і рівня, які б відповідали сучасним потребам та вимогам споживачів. Адже, все ж таки, ринкові умови диктують формулу сьогодення і для сфери санаторно–курортних послуг. Оздоровчо–лікувальні заклади повинні пропонувати ті послуги, на які є запити, а не ті, які вони хочуть надавати.

Важливе значення в розвитку сфери санаторно–курортних послуг має система управління як на державному, так і на регіональному рівнях. В сучасних ринкових умовах санаторно–курортний комплекс України не має єдиної системи управлінського менеджменту. Державна політика відносно функціонування та розвитку сфери санаторно–курортних послуг здійснюється Міністерством інфраструктури України та управлінням туризму та курортів при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України. Окрім

цього, Міністерство охорони здоров'я України контролює виконання дотримання вимог щодо лікування, профілактики та реабілітації хворих в санаторно-курортних і оздоровчих закладах. Відповідальність за раціональне використання й відтворення та охорону природних лікувальних ресурсів контролює Міністерство екології та природних ресурсів. Вище перелічені міністерства відповідають за окремі напрями діяльності закладів, проте не існує єдиного державного органу, якій би займався комплексно розвитком сфери санаторно-курортних послуг.

Розвиток сфери санаторно-курортних послуг в Україні характеризується перш за все показниками діяльності вітчизняного санаторно-курортного комплексу (табл. 1).

Аналіз наведених даних, що відображені в таблиці 1, переконливо доводить, що за досліджуваний період 1995–2016рр. в Україні сформувалась тенденція до скорочення кількості закладів санаторно-курортного комплексу. В 2016 році порівняно із 2010 роком чисельність оздоровчих закладів скоротилася на 42,8%, а порівняно

із 1995 роком на 49,6%, або майже на половину. Якщо у 2016 році скорочення оздоровчих закладів в Україні становило в порівнянні до базисного періоду в загальному 49,6%, то, наприклад, скорочення санаторіїв за ті ж самі роки становило 64,8%, зокрема дитячих санаторіїв скоротилося майже вдвоє (107 од. в 2016 році порівняно із 199 од. в 1995 році).

Серед оздоровчих закладів найбільше скорочення відбулося за досліджуваний період пансіонатів з лікуванням та санаторіїв-профілакторіїв. Із 1995 по 2016 роки кількість перших зменшилась в 5,2 рази а санаторіїв-профілакторіїв в 8,2 рази. Детальний аналіз вище наведених показників в динаміці свідчить про те, що саме найбільш вагоме зменшення чисельності оздоровчих закладів відбувалось із 2014 року, на що вплинула та політична ситуація, в якій опинилася наша країна.

Таке катастрофічне скорочення не могло не вплинути на зниження таких показників, як кількість ліжок-місць в цих закладах і чисельність оздоровлених. Темпи зниження чисельності ліжок-місць в 2016 році до 1995 року становлять

Таблиця 1. Показники діяльності вітчизняного санаторно-курортного комплексу в динаміці

Показники	1995	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Кількість оздоровчих закладів, од.	3417	3245	3011	3012	2897	2154	1928	1863	1722
2. Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x	5,0	11,9	11,9	15,2	37,0	43,6	45,5	50,0
3. Загальна чисельність ліжок (місць), тис. од.	562	482	449	445	383	271	234	234	201
4. Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x	14,2	20,1	20,8	31,9	51,7	58,4	58,4	64,2
5. Чисельність оздоровлених, тис. осіб	3515	3267	2987	2942	2904	1952	1610	1483	1508
6. Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x	7,1	15,0	16,3	17,4	44,4	54,2	57,8	57,1
7. Загальна кількість санаторіїв, од.	489	465	456	453	284	202	187	184	172
8. Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x	4,9	6,7	7,4	41,9	58,7	61,8	62,4	64,8
9. Кількість дитячих санаторіїв, од.	199	173	168	167	161	132	117	111	107
10. Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x	11,0	15,6	16,1	19,1	33,7	41,2	44,2	46,2
11. Кількість пансіонатів з лікуванням, од.	62	59	54	55	39	21	16	14	12
12. Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x	4,8	12,9	11,3	37,1	66,1	74,2	77,4	80,6
13. Кількість санаторіїв-профілакторіїв, од.	517	291	234	224	185	147	118	79	63
14. Темпи зниження показника до базисного періоду, %	x	43,7	54,7	56,7	64,2	71,5	77,2	84,7	87,8

Джерело: побудовано автором на основі [2–8]

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

64,2, а чисельності оздоровлених в них осіб відповідно 57,1. Ситуація, що склалася негативно позначається і надалі буде позначатися (у випадку не вжиття відповідних заходів в напрямі покращання даних показників) на стані здоров'я громадян країни та їх соціальному забезпеченні.

В процесі дослідження та порівняння статистичних даних за 2005–2016 роки виявлено, що за даний період, завдяки розвитку приватизаційних процесів, кількість приватизованих оздоровчих закладів збільшувалася. Якщо в 2005 році питома вага приватних оздоровчих закладів становила тільки 55,6%, то вже в 2016 році найбільша частка санаторно–курортних і оздоровчих закладів припадала на приватну власність і становила відповідно 62,4 %. Натомість зменшилась чисельність оздоровчих закладів державної (з 35,1% до 31,3%) та комунальної (з 9,3% до 6,3%) форм власності.

Приватизація закладів вітчизняного санаторно–курортного комплексу може позитивно вплинути на розвиток сфери санаторно–курортних послуг при умові постійного і ефективного державного регулювання, зокрема державної підтримки окремих із них. Із початком реформування економіки країни державні органи фактично самоусунулись від своєї регулюючої і стимулюючої ролі в розвитку сфери санаторно–курортних послуг. Багато вчених і економістів вважали, що ринкові механізми забезпечать вирішення різних проблем, які притаманні функціонуванню закладів санаторно–курортного комплексу. Проте важливо зауважити, що сфера санаторно–курортних послуг – це перш за все соціальна сфера, де основним підґрунтям розвитку мають бути державні фонди як на рівні країни, так і на рівні регіонів. Адже питання надання санаторно–курортних послуг ті частині населення, яким вони вкрай потрібні, зокрема санаторне лікування та оздоровлення і реабілітація, проте вони не мають відповідних власних коштів для оплати таких послуг, неможливо вирішити ринковими механізмами без участі державної підтримки як в межах регіонів, так і в межах країни.

Як засвідчують дослідження, і надалі питома вага санаторно–курортних послуг в країні, наданих державними оздоровчими закладами, буде зменшуватися. Тому є необхідність у формуванні дієвої системи державного впливу на всю сферу санаторно–курортних послуг та підтримки діяльності

окремих оздоровчих закладів, особливо тих, які надають послуги щодо лікування, оздоровлення та реабілітації хворих фінансово незабезпечених громадян, зокрема дітей та людей пенсійного віку.

Чисельність громадян, які отримали санаторно–курортні послуги в оздоровчих закладах України коливалась в динаміці і за видами оздоровчих закладів (табл. 2). Із 1995 року до 2008 року кількість оздоровлених громадян зростала. Вплив фінансово–економічної кризи на ринок санаторно–курортних послуг призвів до зменшення чисельності населення, яке отримало такі послуги в закладах оздоровлення. Як видно із даних таблиці 2 починаючи із 2009 року чисельність оздоровлених постійно зменшувалась. На зменшення кількості громадян, які отримували санаторно–курортні послуги із 2014 року, вплинули і воєнні події, які відбувалися в АР Крим та на Сході України. В 2014–2016 роках чисельність громадян, які отримали санаторно–курортні послуги і покращували стан здоров'я на половину була менша, чим в будь-які інші роки досліджуваного періоду.

Аналіз чисельності громадян, за видами одержаних санаторно–курортних послуг доводить їх різну структуру в залежності від оздоровчих закладів. На початку досліджуваного періоду (базовий 1995 рік) питома вага оздоровлених, які одержали лікувально–оздоровчі послуги становила: санаторних – 35 %, пансіонатне лікування – 3 %, санаторно–профілакторне – біля 15 %, решта – 47 % припадало на інші види санаторно–курортних послуг. Із роками дана структура дещо змінилась. В 2016 році частка оздоровлених в санаторіях становила 28,4 %, в тому числі в дитячих 7,4 %, пролікованих в пансіонатах тільки 1,1 % та 4,4 % відвідувачів, які отримали санаторно–профілакторне лікування. Таке коливання обумовлено впливом певних чинників, зокрема більшим скороченням кількості окремих видів закладів, ціновою політикою вартості різних видів санаторно–курортних послуг та платоспроможністю окремих верств населення, політичною ситуацією на тій чи іншій території країни.

Характерною особливістю для сфери санаторно–курортних послуг є те, що оздоровчі заклади одночасно надають різні послуги, зокрема лікувальні, лікувально–профілактичні, реабілітаційні та культурного відпочинку із проживанням та харчуванням. Лікувальні, лікувально–профілактичні та реабілітаційні послуги є більш затратни-

Таблиця 2. Чисельність громадян, за видами одержаних санаторно-курортних послуг, тис. осіб

Роки	Усього громадян, що отримали оздоровчі послуги	у т. ч. за видами оздоровчих послуг				
		санаторних	з них в дитячих санаторіях	пансіонатне лікування	санаторно-профілакторне	інше
1995	3515	1223	236	102	511	1679
2005	3267	1299	274	129	244	1595
2006	3278	1321	276	117	236	1604
2007	3486	1419	274	131	236	1700
2008	3592	1527	284	144	232	1689
2009	3122	1330	247	119	211	1462
2010	2987	1198	223	116	198	1475
2011	2942	1278	338	99	193	1372
2012	2904	994	215	70	156	1175
2013	2152	749	157	52	131	1063
2014	1610	545	125	17	100	823
2015	1483	435	109	12	61	866
2016	1508	429	112	16	66	885
2016 +,- до 1995	-2007	-794	-124	-86	-445	-794

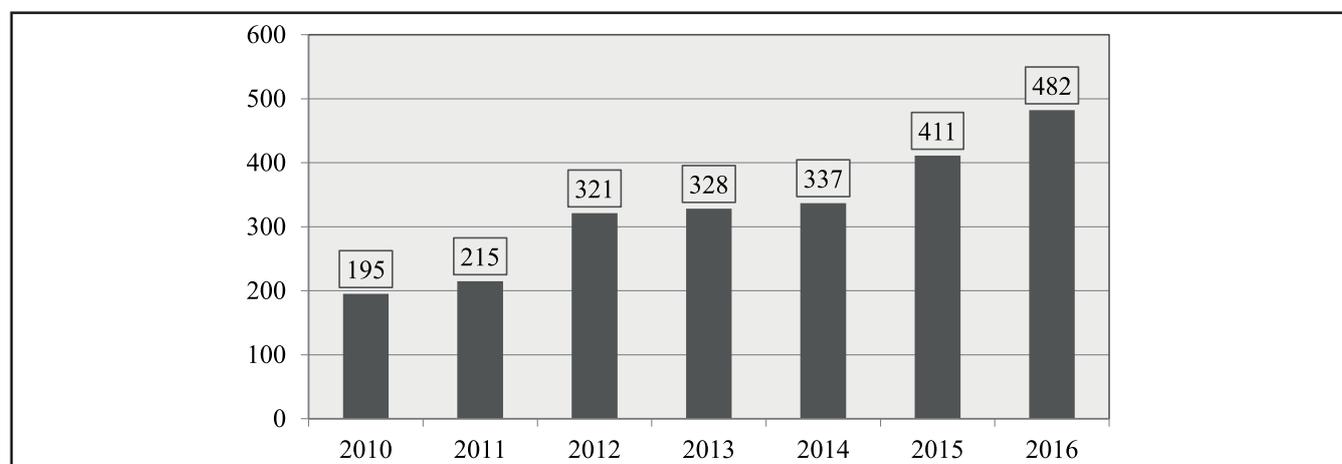
Джерело: побудовано автором на основі [2–8]

ми, мають більшу собівартість та являються на ринку завжди дорожчими для споживачів аніж культурного відпочинку. На збільшення вартості санаторно-курортних послуг в останні роки досліджуваного періоду, зокрема одного ліжко-дня, вплинуло постійне подорожання виробничих ресурсів, а також енергоносіїв про що свідчать дані нижче поданого рисунка 1.

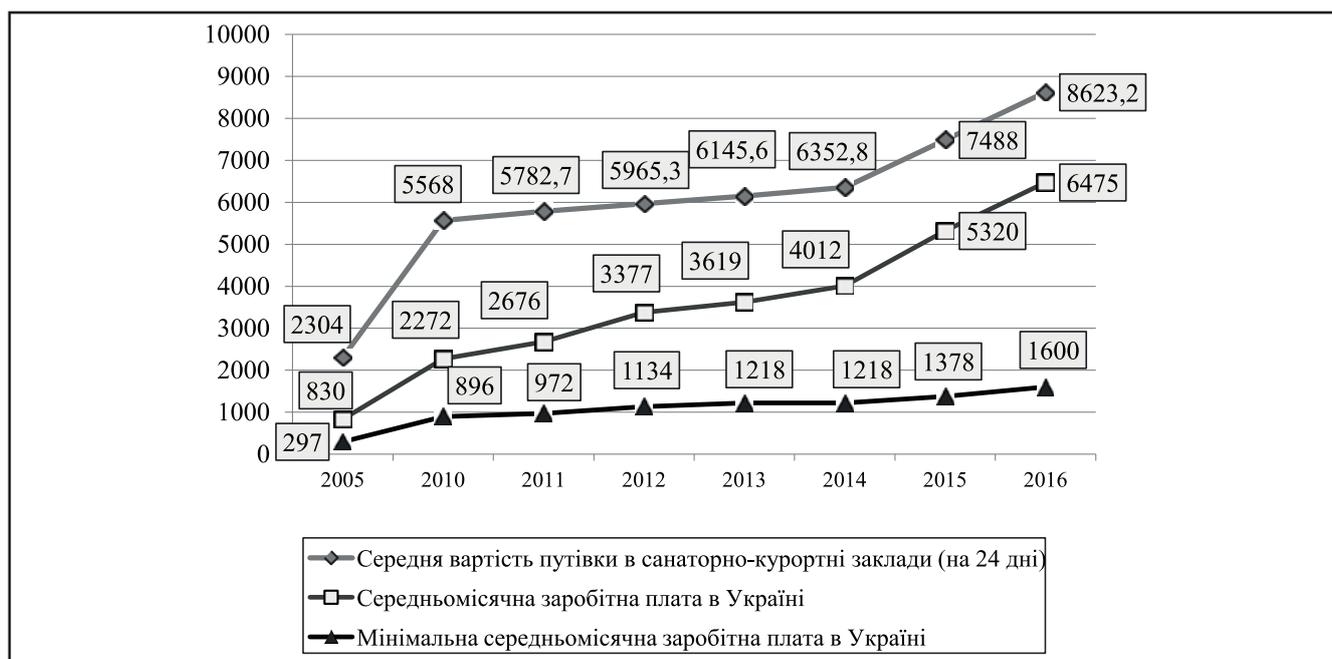
Аналіз наведених даних доводить, що на протязі останніх п'яти років вартість одного ліжко-дня зростала на 50,2% (в 2016 році порівняно із 2012 роком). Важливими факторами впливу на зростання цін на санаторно-курортні послуги, окрім вище наведе-

них, були інфляційні процеси, зростання заробітної плати обслуговуючого персоналу, зростанням вартості матеріалів та послуг, що отримують безпосередньо оздоровчі заклади від інших господарюючих суб'єктів підприємництва, необхідності забезпечити формування прибутковості та конкурентоспроможності і утворення спеціальних фондів з метою розвитку санаторно-курортних послуг тощо.

Із вартістю одного ліжко-дня безпосередньо пов'язане формування цін на санаторно-курортні послуги та путівки до оздоровчих закладів. Як видно із даних наступного рисунка вартість путівок для одержання санаторно-курортних послуг

Рисунки 1. Вартість одного ліжко-дня в санаторно-курортних закладах України у 2010–2016 рр., грн.

Джерело: побудовано автором на основі [2–8]

Рисунок 2. Взаємозв'язок вартості путівки для отримання санаторно-курортних послуг з середньомісячною та мінімальною середньомісячною зарплатною платою в Україні у 2010–2016 рр., грн.

Джерело: побудовано автором на основі [2–8]

набагато перевищує мінімальну та середньомісячну зарплату пересічного українця на протязі всього досліджуваного періоду. (рис. 2).

Середня вартість путівки в 2010 році перевищила середньомісячну зарплату українця в 2,5 разів, мінімальну у 6,2 разів. В 2016 році дане співвідношення було наступним: відносно середньомісячної зарплатної плати – 1,3 раза, відносно мінімальної – 5,4 раза, що доводить факт неплатоспроможного попиту населення нашої країни на санаторно-курортні послуги. Співвідношення, яке склалося між вартістю путівки на отримання санаторно-курортних послуг та середньомісячною зарплатною платою в Україні, доводить, що для придбання такої путівки в 2005 році потрібно було українцю працювати 2,8 місяця, в 2010 році вже потрібно було працювати 2,5 місяця, а в 2016 році 1,3 місяця відповідно. Проте якщо врахувати порівняння із мінімальним розміром зарплатної плати, адже більше половини населення одержує саме таку зарплатну плату та пенсіонери мінімальну пенсію, то для придбання санаторно-курортної путівки на оздоровлення необхідно було працювати в 2005 році – 7,8 місяця, в 2010 році – 6,2 місяця, в 2016 році – 5,4 місяця. Причому, необхідні певні кошти на харчування, житлово-комунальні послуги та інші життєві потреби кожної людини, які не враховані в даних співвідношеннях.

Із доведеного випливає, що для забезпечення платоспроможного попиту населення нашої країни на санаторно-курортні послуги доцільне збільшення зарплатної плати українцям та державна підтримка лікування, профілактики та реабілітації більшої частини населення. Зокрема доцільна державна підтримка на регіональному рівні, яка набирає актуальності в умовах децентралізації державних органів влади. Адже в такій ситуації яка сформувалась, при існуючому співвідношенні середньомісячної зарплатної плати і цін на путівки санаторно-курортного лікування, більшість населення не в змозі скористатися санаторно-курортними послугами, що впливає на погіршення стану здоров'я, збільшення рівня захворюваності, поширення хронічних хворіб, зокрема дітей та людей похилого віку, суттєве зменшення тривалості життя пересічного українця.

Список використаних джерел

1. Всесвітній велнес-інститут, Європейської СПА-асоціації. The Global Wellness Tourism Economy Report 2013 & 2014, June 2015
2. Статистичний бюлетень. Колективні засоби розміщення в Україні у 2010 році. – Державна служба статистики України, Київ, 2011 р. – С. 200.
3. Статистичний бюлетень. Колективні засоби розміщення в Україні у 2011 році. – Державна служба статистики України, Київ, 2012 – С. 200.

4. Статистичний бюлетень. Колективні засоби розміщення в Україні у 2012 році. – Державна служба статистики України, Київ, 2013 – С. 200.

5. Статистичний бюлетень. Колективні засоби розміщення в Україні у 2013 році. – Державна служба статистики України, Київ, 2014 – С. 200.

6. Статистичний бюлетень. Колективні засоби розміщення в Україні у 2014 році. – Державна служба статистики України, Київ, 2015 – С. 200.

7. Статистичний бюлетень. Колективні засоби розміщення в Україні у 2015 році. – Державна служба статистики України, Київ, 2016 – С. 200.

8. Статистичний бюлетень. Колективні засоби розміщення в Україні у 2016 році. – Державна служба статистики України, Київ, 2017 – С. 200.

References

1. Vsesvitniy velyes–instytut, Yevropeys'koyi SPA–asotsiatsiyi. The Global Wellness Tourism Economy Report 2013 & 2014, June 2015

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2011). Kolektyvni zasoby rozmishchuvannya v Ukrayini u 2010 rotsi [Collective placement in Ukraine in 2010]. Statystychnyy byuleten' [Statistical bulletin]. Kyiv, 200 p.

3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2012). Kolektyvni zasoby rozmishchuvannya v Ukrayini u 2011 rotsi [Collective placement in Ukraine in 2011]. Statystychnyy byuleten' [Statistical bulletin]. Kyiv, 200p.

4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2013). Kolektyvni zasoby rozmishchuvannya v Ukrayini u 2012 rotsi [Collective placement in Ukraine in 2012]. Statystychnyy byuleten' [Statistical bulletin]. Kyiv, 200 p.

5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2014). Kolektyvni zasoby rozmishchuvannya v Ukrayini u 2013 rotsi [Collective placement in Ukraine in 2013]. Statystychnyy byuleten' [Statistical bulletin]. Kyiv, 200 p.

6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2015). Kolektyvni zasoby rozmishchuvannya v Ukrayini u 2014 rotsi [Collective placement in Ukraine in 2014]. Statystychnyy byuleten' [Statistical bulletin]. Kyiv, 200 p.

7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2016). Kolektyvni zasoby rozmishchuvannya v Ukrayini u 2015 rotsi [Collective placement in Ukraine in 2015]. Statystychnyy byuleten' [Statistical bulletin]. Kyiv, 200 p.

8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2017). Kolektyvni zasoby rozmishchuvannya v Ukrayini u 2016 rotsi [Collective placement in Ukraine in 2016]. Statystychnyy byuleten' [Statistical bulletin]. Kyiv, 200 p.

УДК 330.34.014:332.14–026.23–047.74

М.Ю. ПАПАКУЛИЧ,

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно–економічний інститут
Київського національного торговельно–економічного університету

Ф.А. ВАЖИНСЬКИЙ,

к.е.н., старший науковий співробітник,

ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»

Державні програми розвитку економічної системи регіону

Найбільш ефективною складовою механізму державного регулювання регіону виступають державні програми. Розглянуто в залежності від джерела фінансування та сфери впровадження державні програми, зокрема: загальнодержавні, регіональні та місцеві. Визначені основні пріоритетні напрямки розвитку регіону. Окреслено ряд проблем для реалізації існуючих державних програм та запропоновано як складову механізму державного регулювання розвитку регіону розробити та в подальшому реалізувати комплексну програму розвитку регіону.

Ключові слова: регіон, державні програми, сільське господарство, підприємництво, транспорт, конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість, інновації, туризм, екологія.

М.Ю. ПАПАКУЛИЧ,

к.э.н., доцент, Ужгородский торгово–экономический институт
Киевского национального торгово–экономического университета

Ф.А. ВАЖИНСКИЙ,

к.э.н., старший научный сотрудник,

ГУ «Институт региональных исследований им. М.И. Долишнего НАН Украины»

Государственные программы развития экономической системы региона

Наиболее эффективной составляющей механизма государственного регулирования региона